https://doi.org/10.53656/bel2026-2-5E

Methodology
Методика

СЪВРЕМЕННИ ИЗИСКВАНИЯ КЪМ КОМПЕТЕНТНОСТНИЯ ПРОФИЛ НА УЧИТЕЛЯ – СТУДЕНТСКИ МНЕНИЯ И ПРЕПОРЪКИ

Гл. ас. д-р Екатерина Томова
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. В статията са представени резултатите от изследване, фокусирано върху възгледите на студенти – бъдещи учители относно компетентностния профил на съвременния учител. Проучването поставя следните изследователски въпроси: Кои са компетентностите, които задължително следва да бъдат развити у съвременния учител? Какви възможности съществуват за подобряване на професионално-педагогическата подготовка с цел развитие на компетентностния профил на бъдещите педагози? Основните задачи на изследването са: да се очертаят възгледите на изследваните лица за ключовите компетентности, които съвременният педагог следва да притежава; да се установят мненията на студентите относно качеството на професионално-педагогическата подготовка в университетска среда; да се обобщят препоръките на респондентите за подобряване развитието на компетентностния профил на учителите. Използваните изследователски методи включват полуструктурирани интервюта, качествен анализ и SWOT анализ. Извадката обхваща 15 студенти. Резултатите сочат, че сред смятаните за най-важни компетентности за съвременния учител са езиковата грамотност, дигиталната компетентност, личностна и социална компетентност, интеркултурна компетентност.

Ключови думи: компетентностен профил на учителите; професионално-педагогическа подготовка; педагогическа практика; ключови компетентности

Въведение

Съвременният свят се сблъсква с множество глобални предизвикателства, които оказват негативно въздействие както върху природата, така и върху обществата по света. За справяне с тези проблеми са необходими глобални усилия, сътрудничество между държавите и прилагане на устойчиви политики, които да осигурят по-добро бъдеще за следващите поколения. Постигането на тези цели изисква глобалните решения да бъдат подкрепени

от действия на индивидуално ниво, което предполага приоритетно насочване към качествено обучение и възпитание на децата като бъдещи активни и отговорни граждани на обществото. Именно в насока изграждане и развитие у децата на компетентности и овладяване на ключови знания, но с фокус практико-приложната им значимост в съвременния живот, е създаден компетентностният подход.

Понятието „компетентност" се дискутира в научните среди от десетилетия, като за основоположник на академичните дебати по темата се счита R. White, който за първи път споменава компетентността, разглеждайки я като мотивационна концепция (Haider, 2022). Преминавайки през множество различни дефиниции и концептуализации, в днешно време компетентността в дадена област се определя като съвкупност от когнитивни способности, мотивация, воля и социална готовност, които се използват за решаване на ежедневни проблеми (Weinert, 2001), също като комбинация от знания, умения и способности за изпълнение на възложени задачи и постигане на цели (Chung & Lo, 2007). Според Vitello, Greatorex & Shaw (2021) понятието се дефинира като способността да се интегрират и прилагат контекстуално подходящи знания, умения и психосоциални фактори (например убеждения, нагласи, ценности и мотивации) за успешно осъществяване на дейности в определена област. Обобщената дефиниция на комплексния конструкт включва компонентите знания, разбиране, умения, способности и нагласи, използвани в съчетание и прилагани целенасочено и осмислено (Haider, 2022).

Обособяването на понятието „компетентност" като съществено важно в хода на концептуализирането, структурирането и реализирането на образователния процес, включително по отношение на целите, съдържанието, методите и очакваните резултати, обуславя развитието на идеята за компетентностния подход. Той се основава на разбирането, че образованието следва да подготви учениците не само чрез усвояване на знания, но и с умения и нагласи, които да им позволят успешно да се адаптират към динамично променящата се социална и икономическа среда. Така заложените цели опосредстват акцента върху междупредметните връзки и развитието на ключови умения като критично мислене, работа в екип и дигитална грамотност. Компетентностният подход поставя акцент върху развитието на аналитични умения, адаптивност и способност за решаване на сложни проблеми в реалния живот (Rychen & Salganik, 2003). Voogt & Roblin (2012) подчертават значението на компетентностния подход за подготовката на учениците за бъдещия пазар на труда, който изисква не само специализирани знания, но и способност за работа в екип, креативност и иновативност. Изтъква се и важността на ефективното прилагане на подхода, свързано с оценяването на учениците, което следва да е ориентирано към отчитане не само на набор от заучени факти, но и на реални постижения, любознателност, умения за разсъждение и прилагане на

наученото (Pellegrino & Hilton, 2012). Компетентностният подход се счита за фундаментален в съвременната образователна философия, утвърждавайки се като водеща концепция в педагогическата практика (Krasteva, 2022).

В България прилагането на компетентностния подход в образованието е постулирано чрез Закон за предучилищното и училищното образование[1] посредством Държавния образователен стандарт за общообразователна подготовка[2] и редица други нормативни документи. В документите, засягащи конкретно професионалната подготовка на педагогическите специалисти, също се обръща внимание на компетентностите. Компетентностният профил на учителя е засегнат в Наредба № 15 от 22.07.2019 г.[3], която регламентира статута и професионалното развитие на учителите и другите педагогически специалисти, също в Наредба за държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация „учител“[4].

Стъпките към актуализиране на образователния процес и „промяната на фокуса от преподаване към активно учене“ неминуемо водят и до нови изисквания към ролята и функциите на учителя, което налага промени и в съдържанието на професионално-педагогическата подготовка, осъществявана в университетска среда, като „освен учебните планове, съществено значение има и характерът на учебните програми, доколко чрез конкретното учебно съдържание има възможности за развитие на личностни качества (не само по време на семинарните занятия, но и чрез лекциите), доколко се акцентира само върху знанията и уменията и доколко се обръща внимание върху развитието на мотивация, отношения, ценности на бъдещите учители“ (Chavdarova-Kostova, 2016, p. 187). Това предполага надграждане на отделните дисциплини с елементи, свързани с формиране и развитие на компетентности у бъдещите учители.

Методология

Гореизложеното се явява предпоставка за провеждане на проучване в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ със студенти – бъдещи учители. Целта на изследването е да се достигне до отговор на следните изследователски въпроси: Кои са компетентностите, които задължително следва да бъдат развити у съвременния учител? Какви възможности съществуват за подобряване на професионално-педагогическата подготовка, с цел развитие на компетентностния профил на бъдещите педагози? Основните задачи на изследването са: да се очертаят възгледите на изследваните лица за ключовите компетентности, които съвременният педагог следва да притежава; да се установят мненията на студентите относно качеството на професионално-педагогическата подготовка в университетска среда; да се систематизират и анализират нагласите на студентите относно формирането на компетентности у тях в процеса на обучението им; да се обобщят препоръките

на респондентите за подобряване на развитието на компетентностния профил на учителите. Извадката обхваща 15 студенти.

Използваните изследователски методи включват полуструктурирани интервюта, качествен анализ и SWOT анализ.

Изследването е проведено в рамките на 3 етапа.

– Формулиране на изследователска рамка и карта за интервю, съдържаща основните въпроси за интервютата.

– Провеждане на полуструктурирани интервюта със студенти, записани в специалностите „Педагогика“, „Неформално образование“, „Приобщаващо образование“ (студенти по Програма „Еразъм+“) и „Философия на английски език“ (изучаващи педагогически дисциплини).

– Обработка и анализ на данните, използвайки методите качествен анализ и SWOT анализ (Karadzhov, 2025).

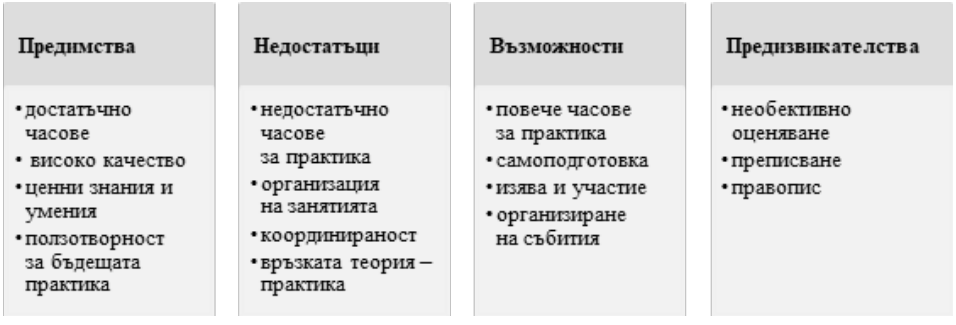
Резултати

Разпределението по възраст на интервюираните лица е следното: 20 – 25 г. (11); 26 – 35 г. (2); 36 – 40+ (2). Двама от студентите са от мъжки пол, а останалите 13 – от женски. Разпределението по населено място е следното: България (14) (София; Пловдив; Велико Търново; Силистра); Турция (1); Испания (1); Германия (2). Не са регистрирани драстични разлики в споделените гледни точки на база възраст, пол или местоживеене.

Интервюираните студенти от специалност „Педагогика„ са пет, тези от специалност „Неформално образование“ са четирима, от специалност „Философия на английски език“ са двама, а студентите по Програма „Еразъм“ са четирима. Идентифицирана е разлика в мненията, взаимообвързана със специалността, в рамките на която се обучават изследваните лица. Тези специфики не са радикално различни, по-скоро се отнасят до фокуса, който студентите поставят върху отделни компетентности, които считат за необходими за съвременния учител. Студентите от специалност „Педагогика“ обръщат внимание предимно на професионално-педагогическите качества и умения, докато тези, следващи „Неформално образование“, подчертават актуалността на няколко от осемте ключови компетентности. Лицата, участващи в Програма „Еразъм“, открояват значението на интеркултурната компетентност и уменията за създаване на приобщаващата среда, а студентите от специалност „Философия на английски език“ се съсредоточават основно върху дигиталната, гражданската и интеркултурната компетентност.

Първоначалните въпроси към студентите се отнасят до качеството на професионално-педагогическата подготовка в университетска среда. Отговорите са анализирани посредством SWOT анализ, като съжденията са разпределени в четири категории: „Предимства“, „Недостатъци“, „Възможности“ и „Предизвикателства“ (адаптиран превод, според

спецификите на изследователския проблем, на наименованията на английски език: Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threads). Данните са представени на фигура 1.

Фигура 1. SWOT анализ

Първият въпрос е свързан с хорариума на задължителните дисциплини, като девет от изследваните лица смятат, че часовете са достатъчни, трима мислят, че часовете за теоретична подготовка са достатъчни, но би могло да бъдат увеличени тези за практически занятия, а според други трима – всички часове биха могли да бъдат увеличени.

Що се отнася до самото качество на предоставяното обучение, студентите са единодушни в мнението си, че подготовката е на високо равнище, но има елементи, които биха могли да бъдат усъвършенствани. Двама от изследваните лица споменават необходимост от подобрение на организацията на лекции и семинарни занятия, както и нуждата от по-голяма координираност между лекторите и асистентите, особено в насока съгласуваност на представяната информация. Според четирима души следва да се наблегне върху самоподготовката и задаването на задачи за самостоятелна работа, а други четирима смятат, че връзката между теория и практика не е достатъчно добре откроена, че би могло да се акцентира повече върху практическата подготовка. Общо шестима души обръщат внимание на правописа на бъдещите учители (трима и на правоговора) – изказванията са насочени към тезата, че следва да бъде поставен по-сериозен акцент върху уменията за писане (и изказ) на педагозите, тъй като от тях се очаква да изграждат у децата именно и подобни способности. Сред изразените становища се очертават и следните: „понякога оценяването не е обективно“; „трябва да се вземат по-сериозни мерки срещу преписването на изпити“; „може да се организират участия в различни инициативи“, „да има повече възможности за участие в конференции, семинари“, „трябва да има фокус върху правописа и граматиката, не може бъдещ учител да пише с правописни грешки“.

Следващите въпроси са съотнесени конкретно към компетентностния профил на учителя и доколко в рамките на отделните дисциплини се формират успешно компетентности у студентите.

Преобладава делът на интервюираните лица, според които най-съществени за един съвременен учител са 8-те ключови компетентности[5] (11 души). Набляга се върху компетентността за езикова грамотност, тъй като се счита, че един учител следва да е много добре подготвен по съответния език, да умее да пише и говори правилно, за да предаде съответните знания и способности и на децата. Според шестима от респондентите, ако човек не е отлично запознат с граматиката, правописа и пунктуацията на езика, с правоговора, то той/тя не следва да бъде учител. Особено проблемна е липсата на тази компетентност при учителите в начален етап, защото от тях се очаква да научат децата и на въпросните правила и езикови норми. Езиковата компетентност е неразривно свързана с професионалния авторитет на учителя, тъй като правилната и ясна реч е основен инструмент в педагогическата комуникация. Освен това, учителят служи като езиков модел за подражание, чрез който учениците усвояват не само граматическите и лексикалните особености на езика, но и културата на изразяване и общуване. Недостатъчната езикова подготовка може да доведе до затруднения в учебния процес, неразбиране на съдържанието и дори до формиране на неправилни езикови навици у децата. Поради това компетентността за езикова грамотност се разглежда като ключов елемент от професионалната подготовка на всеки учител.

Според изследваните лица сред другите значими за педагогическите специалисти компетентности в домейна на 8-те ключови такива са: многоезикова компетентност („трябва да се развива непрекъснато и да може да достъпва чужди източници“); математическа компетентност („всичко опира до математиката, дори разпределението на времето, усилията“); гражданска компетентност („учителят трябва да знае как да действа и към кого да се обърне при различни критични ситуации“; „педагогът трябва да е граждански активен и в класната стая, и училището, и в обществото, за да формира гражданска активност и у децата“). Споменава се и личностна и социална компетентност като от съществено значение за съвременния учител. Тази компетентност респондентите свързват най-общо както с разпознаване и управление на собствените емоции, импулси, мотиви, нагласи, поведение, така и с осмисляне, уважение и адекватна реакция към чуждите такива.

Десет от интервюираните лица изказват становища относно необходимостта от развитие на специфични професионално-педагогически компетентности у учителите. Според респондентите педагозите следва да могат „да се справят с неуспехите“, да умеят да „задържат вниманието на учениците“ и да „се справят с нехармонични взаимоотношения между учениците“, предоставяйки съдействие и отзивчивост. Също ключови според студентите са способностите

за проява на „разбиране и толерантност“, за успешна комуникация с родителите. Петима души наблягат и върху сътрудничеството между учителите и други специалисти, като логопед, педагогически съветник, училищен психолог и върху това „учителят да е по-настоятелен, когато вижда, че има проблем, да информира родителите“. Споменати от петима души са и уменията за ръкописно изписване на текст, особено на дъската в класна стая. Студентите споделят и свои собствени затруднения в тази насока, като коментират важността на тези способности във връзка с потребността от формирането им у учениците. От значение е и педагогическият специалист да проявява „гъвкавост, защото всички сме различни хора“, и „да разбира гледната точка на учениците“. Да бъде „компетентен в своята област“ и да умее да използва иновативни методи на преподаване, да разпознава „затрудненията в ученето“ и да идентифицира причините за тях, да „разбира различните начини на учене“.

Именно последно изброените елементи са и най-често споменаваните в контекста на конкретни професионално-педагогически компетентности. Студентите се обединяват около тезата, че учителите следва редовно да актуализират своите знания и умения, особено в насока интерактивни методи на преподаване, интегриране на дигиталните технологии в образованието и използване на съвременни методи и техники на преподаване. Набляга се и върху уменията на педагозите да отчитат и да се съобразяват със спецификите, потребностите и интересите на учениците – да прилагат индивидуален и диференциран подход в процеса на образование. С цел постигане на гореизложеното, студентите считат, че съвременните учители следва да прилагат иновативни стратегии и практики в хода на образователния процес. Иновациите в образованието опосредстват „приемането на ученика като уникален индивид, разкриване на неговите интереси и пътищата за тяхното развитие, за повишаване мотивираността му за участие в учебния процес и учебните му постижения; от друга страна, преодоляване на дефицитите в образованието, в личностното и академичното развитие на учениците, във взаимодействието училище – семейство, в професионалната подготовка на учителите“ (Nikolova, 2020), съответно прилагането им в практиката би могло да спомогне за повишаване качеството на образователния процес.

Осем от студентите говорят за компетентности, които не са обособени в комплекса от 8 ключови компетентности и не са специфично професионално-педагогически. Тук интервюираните лица основно споменават (всички изказват по повече от едно мнение) психологическа компетентност (4 души), интеркултурна компетентност (7 души), компетентност за създаване на приобщаваща среда и включване на всички ученици (6 души), компетентност за изграждане на хармонични взаимоотношения с родителите (8 души). Изследваните лица формулират извода, че компетентният учител е запознат с базови концепции относно детското развитие: по отношение на емоционална

зрялост, развитие на способностите за възприемане на собствената личност и на околните, изграждането на емпатията, развитието на социално-емоционалните умения, мотивите за различни поведенчески проявления, причините за дадени реакции и постъпки и пр. Подобни познания всъщност се явяват детерминиращи подходящите действия в дадени ситуации и избора на адекватни методи, прилагането на работещи стратегии с цел преодоляване на поведенчески и други предизвикателства.

Разбира се, от съществено значение е и учителите да могат да комуникират качествено с родителите на учениците. Важно според интервюираните лица е педагозите да имат положителна нагласа към това общуване, да умеят да информират своевременно родителите за случващото се в класната стая, да оценяват реципрочността на комуникацията. Пълноценното детско развитие се влияе както от интеракциите в семейството, на първо място, така и от тези в училищна среда. Тоест комуникацията родители – учители е от ключово значение за оптималното осъществяване на този процес.

Три от проведените интервюта са анализирани по-подробно, специфично относно споделените мнения за компетентностния профил на съвременния учител. Трите изследвани лица коментират по-детайлно своите възгледи, предлагайки по-задълбочен поглед по темата, поради което са отграничени по този начин. И тримата студенти изказват съждения относно вариативни компетентности, като тук са разгледани онези, върху които самите изследвани лица са акцентирали в по-голяма степен.

Интервю 1 (студент от специалност „Педагогика“, възрастова група 36 – 40+ г.)

Според интервюираното лице личностната и социална компетентност е сред основните за успешната педагогическа работа на учителя. Наличието на добре развита личностна и социална компетентност у педагозите е от безспорно значение за цялостното качество на образованието – защото знанията, уменията и нагласите за пълноценна и конструктивна комуникация, за осъществяване на ползотворни взаимоотношения са в основата на образователния процес. Направена е връзка и с емоционалната компетентност – като част от личностната и социалната или като самостоятелна. Тук изследваното лице подчертава важността на уменията за анализ и контрол на собствените емоции, особено що се отнася до професията учител. Учителят трябва да запазва самообладание във всяка ситуация, да не позволява чувствата и емоциите да влияят върху начина му на поведение спрямо децата, върху начина на преподаване. Същевременно особено важна е и способността за разпознаване и разбиране на емоциите и чувствата на учениците, за вникване в емоционалното им състояние и идентифициране на взаимовръзки с отделни поведенчески и други проявления.

Изследваното лице е сред студентите, които идентифицират и компетентността за езикова грамотност като съществено значима за

учителите. Изказаните аргументи подчертават ролята на учителя като модел за подражание, включително и по отношение на езиковата култура. Обръща се внимание и на част от функциите на учителя, които биха били подпомогнати от наличието у него/нея на развита на високо равнище компетентност за езикова грамотност – ефективно предаване знания, култивиране на уважение към родния език, развитие на критичното мислене на учениците. В контекста на съвременното образование, където медийната грамотност и способността за адекватна комуникация стават все по-важни, учителят с отлична езикова култура се превръща в ключова фигура за противодействие на езиковата деградация и за възпитаване на поколения, способни да се изразяват ясно, точно и убедително в различни социални ситуации.

Интервю 2 (студент от специалност „Философия на английски език“, възрастова група 20 – 25 г.)

Сред широко коментираните компетентности е и дигиталната, като нея отличава като съществено важна и изследваното лице. В съвременния свят на почти всеки човек му е необходима дигиталната компетентност, по един или друг начин, в зависимост от професионалния контекст. Особено значима обаче е тя за учителите в съвремието, тъй като те преподават на деца, родени в дигитален свят. Тези деца вече се развиват сред ежедневна и повсеместна употреба на дигиталните технологии, като се очаква тя да нарасне допълнително с времето и да навлезе още по-дълбоко в човешкото ежедневие. Изхождайки от тази гледна точка, интервюираното лице счита, че дигиталната компетентност е от съществено значение за учителите – за да съумеят те да развият такава и у децата. Дигитализацията на образованието е в ход в много страни по света, отговаряйки на потребностите и изискванията на днешната реалност. В този смисъл, учителите следва да могат да ползват дигитални технологии, да знаят как ползотворно да ги интегрират в класната стая, и от особено значение – да знаят как да се възползват от предимствата и да акцентират върху положителните страни, същевременно редуцирайки рисковете и борейки се с предизвикателствата, които те поставят.

Интервю 3 (студент по програма „Еразъм“, възрастова група 20 – 25 г.)

Внимание е обърнато и на компетентностите по посока изграждане на приобщаваща среда и осъществяване на интеркултурна комуникация, развитие на интеркултурна компетентност. Акцентът върху приобщаването на всички ученици както в образователната, така и в широката социална среда е от първостепенно значение в днешната реалност. Изследваното лице определя уменията на учителите в тази насока като ключови за реализирането на качествен образователен процес, който да бъде достъпен за всички деца. Според студента педагогическите специалисти следва да бъдат добре подготвени, да проявяват позитивна нагласа към културното многообразие и да отчитат културните специфики както на детето, така и на неговото семейство. От съществено

значение е учителите да притежават компетентности за ефективна интеграция на ученици от различни културни среди и/или с различни видове увреждания в учебната среда, като същевременно целенасочено работят за изграждането на интеркултурна компетентност у всички ученици. Интеркултурната компетентност се явява съществен компонент от професионалния профил на съвременния педагог. Тя способства за създаването на приобщаваща и подкрепяща образователна среда, в която се насърчават уважението към различието, емпатията и диалогът между културите. В този контекст, учителите трябва да прилагат педагогически подходи, съобразени с принципите на интеркултурното образование, включително адаптиране на съдържанието и методите на преподаване, подбор на учебни ресурси, отразяващи културното разнообразие, както и създаване на възможности за културен обмен и сътрудничество между учениците.

При въпрос дали съществува акцент върху професионално-педагогическата подготовка на студентите в аспект изграждане на компетентностния им профил, изследваните лица изразяват мнение, че такъв има. Наблюдаван от студентите е фокус върху формиране на компетентности за преподаване, за изграждане на продуктивни взаимоотношения с ученици, родители и други педагогически специалисти, за развитие на умения за работа в екип и на лидерски качества, за осъществяване на възпитателни взаимодействия, за работа в мултикултурна и приобщаваща среда. Набляганeто върху споменатите компетентности не е случайно, тъй като те са част от държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация „учител“[4]. Тоест логично е подобни елементи и компоненти на компетентностите да бъдат интегрирани в учебното съдържание; с вариативен интензитет и нюанси в рамките на различните дисциплини.

Разпознати от интервюираните лица са и взаимодействия, ориентирани към изграждане у тях на компоненти от осемте ключови компетентности[5], отново съобразно насочеността на специфичните лекции и семинарни занятия. Дадени са примери с университетски курсове по проблематика в аспекта на компетентността за езикова грамотност, интеркултурната компетентност и др. Включването на тези компетентности също е обосновано, имайки предвид факта, че те присъстват в нормативните документи относно организацията и провеждането на образователния процес в България.

Въпреки като цяло позитивните коментари, според студентите са налични и възможности за подобрение и надграждане процеса на обучение в този контекст. Изследваните лица достигат до този извод на база наблюденията върху собственото си обучение и върху практиката на „съвременния учител“. Според един от студентите на педагозите им „липсва смелост“ и са „плахи и неуверени в това какво точно трябва да се случва“, а друг споделя, че „някои базови компетентности не са формирани“ у част от учителите. Трети счита,

че сред педагозите има такива, които „не са отворени към новото, свикнали са с остарели принципи“. Двама души смятат, че учителите притежават нужните компетентности до голяма степен, като е видно наличието на „все по-активни учители, които искат да се развиват“, а според един формирането на компетентности е „индивидуално“ и „зависи и от желанието на самия учител“.

Изследваните лица формулират и конкретни препоръки по отношение оптималния начин за подобряване формирането на компетентности у бъдещите учители в хода на професионално-педагогическата им подготовка в университетска среда.

Сред основните предложения на студентите (10 души), за повишаване качеството на тяхната професионално-педагогическа подготовка, е **организирането на различни допълнителни курсове и обучения, семинари, уебинари, конференции и различни други научни и научно-практически събития**. Според тях тези дейности могат да задълбочат придобитите знания и умения, като предоставят възможност за фокусирано и целенасочено развитие на ключови компетентности, за запознаване с ценни идеи и концепции, за разширяване на мирогледа, за обогатяване опита и създаване на мрежа от контакти. Петима от студентите коментират и организирането на по-голям брой семинари, дискусии и други събития, насочени изцяло към студентите или с тяхно участие. Такива инициативи се възприемат като възможност за обмен на опит, сътрудничество и повишаване на мотивацията. По този начин студентите биха получили и възможност за изява на собствените си изследователски интереси, способности и таланти.

Осем са предложенията, ориентирани към **структурните и съдържателни измерения на лекциите и семинарните занятия**. Подчертана е необходимостта от по-голям акцент върху изграждането на компетентностен профил в рамките на отделните дисциплини. Студентите считат, че всяка учебна дисциплина следва ясно да допринася за формирането на конкретни педагогически и професионални умения в този контекст, което би улеснило тяхната подготовка за реалната училищна среда. Съществува и изразена потребност от по-често включване на външни лектори – преподаватели от чуждестранни университети, както и специалисти от практиката. Провеждането на повече такива лекции би допринесло за обогатяване на учебния процес и за обвързване на теоретичните знания с педагогическата практика. Акцентът върху необходимостта от по-тясна връзка с практиката е заявен неколкократно, като се препоръчва организиране на срещи с учители и ученици не само по време на педагогическите практики, но и извън тях, както и активно участие на предходни поколения учители в обучението на бъдещите педагози. Изследваните лица дискутират и значението на мотивацията за учене, като препоръчват въвеждането на различни стимули, насърчаващи по-висока степен на отговорност, самостоятелност и любознателност. Предложено е

даването на задачи за самостоятелна работа, интегрирането на иновативни методи на преподаване, по-активното ангажиране на студентите в процеса.

Мненията, насочени към **потребността от повече ресурси по темата**, са споделени от 7 души. Обърнато е внимание и на нуждата от повече ресурси конкретно относно прилагането на компетентностния подход в образованието. Студентите считат, че редовната актуализация и предоставянето на нови теоретични и методически ресурси, базирани върху съвременни изследвания в областта, би било много полезно за работата на учителите. Също така, важно е и създаването на ресурси, специфично насочени към формиране и развитие на компетентности у учителите. Студентите подчертават необходимостта от разработване на практически насочени материали, включително модели на добри практики, интерактивни инструменти и дигитални платформи, които да подпомагат процеса на развитие на ключови компетентности. Предлага се и осигуряването на систематизирани бази данни с достъп до актуални научни публикации, ресурси за самообучение и ръководства за прилагане на компетентностния подход в различни образователни контексти. Акцентира се и върху нуждата от създаване на менторски програми и професионални общности за обмен на опит, в които учителите да могат да споделят ефективни подходи и да получават подкрепа в процеса на изграждане на компетентности. Според изследваните лица, именно чрез съчетание на теоретична обоснованост и практическа насоченост на ресурсите може да се гарантира устойчиво и ефективно развитие на професионално-педагогическия профил на бъдещите и настоящите учители.

Изводи и дискусия

Анализът на резултатите позволява достигане до отговор на поставените изследователски въпроси и опосредства формулирането на важни изводи относно съвременните изисквания към компетентностния профил на учителя.

ИВ 1. Кои са компетентностите, които задължително следва да бъдат развити у съвременния учител?

При анализа на студентските мнения ясно се откроява значимостта на ключовите компетентности за съвременната професия „учител“. Сред тях водеща роля има езиковата грамотност, като се подчертава необходимостта учителите да владеят отлично езика – писмено и устно, за да служат като езиков модел за учениците. Липсата на тази компетентност, особено в началните класове, се възприема като сериозен дефицит, който възпрепятства усвояването на основни езикови норми. Освен това интервюираните лица акцентират върху важността на многоезиковата, математическата и гражданската компетентност, като поставят акцент върху способността на учителите да действат активно в социалния контекст и да насърчават гражданска ангажираност сред учениците.

Фокус е поставен и върху личностната, социалната и емоционалната компетентност. Според изследваните лица успешният учител трябва да притежава добре развити умения за саморегулация, емпатия, разбиране на собствените и чуждите емоции, както и способност за конструктивно справяне с критични ситуации. Именно тези компетентности се свързват с изграждането на позитивна учебна среда и качествена комуникация между учител и ученик. Отделено е внимание и на дигиталната компетентност – разпозната като съществена в контекста на нарастващата дигитализация на образователния процес. Учителите следва не само да боравят уверено с технологични средства, но и да ги интегрират смислено в преподаването, като същевременно редуцират потенциалните рискове.

Подчертава се и значението на специфичните професионално-педагогически и междудисциплинарни компетентности. Набляга се върху важността на уменията за адаптиране на методите към индивидуалните потребности на учениците, за прилагане на иновативни подходи, както и за ефективна комуникация с родители и други специалисти. Особено важни се оказват компетентностите за създаване на приобщаваща учебна среда и за развитие на интеркултурна чувствителност. Способността на учителя да работи с деца от различен социален и културен контекст, като насърчава толерантност и диалог, се определя като ключов фактор за успешен образователен процес в съвременното училище.

ИВ 2. Какви възможности съществуват за подобряване на професионално-педагогическата подготовка с цел развитие на компетентностния профил на бъдещите педагози?

Студентите преобладаващо оценяват текущата си подготовка като задоволителна в насока формиране и развитие на ценни за съвременния учител компетентности. Според тях в хода на лекциите и семинарните занятия се обръща достатъчно внимание на компетентностния подход – и като подход, който те да прилагат в обучението на учениците, и като серия от компетентности, които следва да развият у самите себе си. Същевременно студентите осъзнават както необходимостта, така и съществуващите възможности за подобрение на образованието в университетска среда, конкретно с фокус изграждане на компетентности у бъдещите учители. Сред най-често дискутираните варианти са провеждане на тренинги, курсове, уебинари, обучения – отделно от лекциите и семинарните занятия, с по-голям акцент конкретно върху компетентностния подход и нужните на съвременния учител компетентности. Изследваните лица предлагат организацията на конференции и други събития, в хода на които да бъдат канени гост-лектори, специалисти в областта (учени и практици), които да разказват за своя опит, да коментират реални казуси и да споделят работещи решения. Сред мненията са и такива, посочващи нуждата самите студенти да изразяват себе си по-често, да им бъде дадена тази възможност, за да могат да

споделят натрупания до момента опит, да получат обратна връзка, да се запознаят с различни идеи и концепции – на свои връстници, преподаватели, учени.

Не без значение са и организацията и осъществяването на лекциите и семинарните занятия в университета. Според интервюираните лица следва да се обръща по-голямо внимание на структурата на курсовете, да се обогатява редовно съдържанието, да се актуализират методите, дейностите и темите, като се акцентира върху актуални тенденции и практики. Спомената е и необходимостта от обогатяване на наличните ресурси, свързани с прилагането на компетентностния подход в образователния процес. По мнение на студентите системното обновяване и осигуряване на нови теоретични и методически материали, основани на съвременни научни изследвания в областта, биха представлявали съществено улеснение за професионалната дейност на учителите. Подчертава се и значението на разработването на ресурси, които да подкрепят целенасочено процеса на изграждане и усъвършенстване на компетентности у самите учители.

Резултатите от извършеното проучване обуславят формулирането на ключови изводи. Първият извод е свързан с одобрението на студентите по отношение на структурата и съдържанието на обучението им, като на преден план изпъкват и допълнения, които според изследваните лица биха допринесли за усъвършенстване качеството на предоставяната професионално-педагогическа подготовка. Открояват се и основните компетентности, считани от изследваните лица за изключително важни за развитие у съвременните учители, с оглед актуалните тенденции и необходимостта от подобряване цялостното качество на образованието.

Видна е и ангажираността на интервюираните студенти към собствената им професионално-педагогическа подготовка, и в частност – изграждането на компетентностния им профил. Изследваните лица споменават редица основни и много значими компетентности, които следва да бъдат включени в компетентностния профил на учителя, което подсказва тяхната добра представа по отношение националните и нормативните документи в тази област, също по посока актуалните тенденции в образованието. Прозира удовлетвореността у интервюираните лица, свързана с фокуса върху формиране и развитие у тях на базови компетентности, на основни практико-приложни умения, потребни за професионалната им реализация. Факт е, че работата по осигуряване качествена подготовка на бъдещите учители, включително и по отношение на компетентностния им профил, следва да продължи, но е важно съзнаването от страна на студентите за усилията, които се полагат в тази насока, съществено е и разпознаването на постигнатите резултати.

Последният извод се отнася до предоставените от интервюираните лица препоръки за начини, по които изграждането на компетентностния профил у бъдещите учители би могло да бъде подобрено. Студентите предлагат варианти, които са постижими и съдържат потенциал за реализация в процеса

на обучение. Препоръките са стойностни и тяхната имплементация би могла да спомогне формирането и развитието на ключови компетентности у студентите – бъдещи учители.

Заключение

Динамично развиващите се процеси в съвременния свят обуславят актуализирането на потребностите на обществото и отделните индивиди в редица аспекти, в това число в икономически, социален и образователен план. От образователна гледна точка, тенденциите в глобализирания свят опосредстват необходимостта от преосмисляне на учебното съдържание, начина на организация и осъществяване на процесите на обучение и възпитание, съответно на професионално-педагогическата подготовка на учителите.

За да бъдат в състояние педагогическите специалисти да развиват компетентности у учениците, те следва да усвоят и формират у себе си набор от знания, умения и нагласи. В този смисъл, основателно е заключението, че изграждането на компетентностния профил на учителите в хода на педагогическата им подготовка е от кардинално значение за бъдещата им професионална реализация в аспект осъществяване на пълноценни процеси на обучение и възпитание, също от перспектива развитието им не само като „професионалисти“, но и като „личности, които след това да формират също личности“ (Chavdarova-Kostova, 2016, p. 188).

Ограничения и приложения

Основното ограничение на изследването е свързано със сравнително малкия брой интервюирани студенти – 15 души. Извадка в такъв обем позволява първоначално изследване на темата, но по-голям корпус вероятно би предоставил по-изчерпателни изводи. В хода на бъдещи изследвания би могло да се използва по-широкообхватна и по-хетерогенна извадка с цел акумулиране на по-подробни и нюансирани резултати.

Приложенията на изследването могат да се разгледат в две измерения. От практическа гледна точка, препоръките на студентите предоставят ценни насоки за подобряване развитието на компетентностния профил на учителя в рамките професионално-педагогическата подготовка в университетска среда. От теоретична гледна точка, изследването допълва нарастващия корпус от научни публикации по темата.

Благодарности и финансиране

Статията е създадена в резултат на участието на автора (Екатерина Томова) в проект SUMMIT: Проект на Софийския университет по покана „Създаване на мрежа от изследователски висши училища в България“, дейност 3.3. Международно сътрудничество. BG-RRP-2.004-0008 SUMMIT- 3.3.

БЕЛЕЖКИ

1. МОН, 2015. Закон за предучилищното и училищното образование. ДВ. бр.79 от 13 октомври 2015 г., изм. и доп. ДВ бр. 82, 2020 г.
2. МОН, 2015. Наредба № 5 от 30.11.2015 г. за общообразователната подготовка. ДВ. бр.95 от 8 декември 2015г., изм. и доп. ДВ. бр.75 от 1 септември 2023 г.
3. МОН, 2019. Наредба № 15 за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогическа специалист. ДВ. бр. 61 от 2 август 2019 г., изм. и доп. ДВ. бр. 52 от 5 юли 2022 г.
4. МОН, 2016. Наредба за държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация „учител“. ДВ. бр.89 от 11 ноември 2016 г., изм. и доп. ДВ. бр.10 от 5 февруари 2021 г.
5. Съвет на Европа, 2018. Рамка на Съвета на Европа за 8-те ключови компетентности за учене през целия живот. Официален вестник на Европейския съюз (2018). България, C 189/2.

ЛИТЕРАТУРА

Кръстева, А. (2022). Компетентностният подход в образованието. *Педагогически алманах*, *30*(1), 26 – 35.

Николова, Й. (2020). Иновации в училищното образование през погледа на студенти и учители. *Образование и технологии. Иновации в обучението и познавателното развитие*, *11*(1), 71 – 74.

Чавдарова-Костова, С., (2016). Съвременната професионално-педагогическа подготовка на учителя – между обществото, държавата и университета. *Педагогика-Pedagogy, 88*(2), 181 – 190.

Chung, R. G. & Lo, C. L. (2007). The development of teamwork competence questionnaire: Using students of business administration department as an example. *International Journal of Technology and Engineering Education*, March Special Issue, 55 – 57.

Haider, Sh. & Kaukab, S. (2022). Historical evolution, definition, and meaning of competence: A review of related literature. *Habibia Islamicus (The International Journal of Arabic and Islamic Research*), *6*(1), 1 – 16.

Karadzhov, V. (2025). How to create the best SWOT analysis. *International Journal of Research and Review*, *12*(1), 66 – 75. DOI: https://doi.org/10.52403/ijrr.20250110.

Pellegrino, J. W. & Hilton, M. L. (2012). *Education for Life and Work: Developing Transferable Knowledge and Skills in the 21st Century. National Research Council of the National Academes*. Washington DC: The National Academies Press. 978-0-309-25649-0.

Ryvhen, D. S. & Salganik, L. H. (2003). *Key competencies for a successful life and a well-functioning society. Boston:* Hogrefe & Huber Publishers. ISBN 0-88937-272-1.

Vitello, S., Greatorex, J. & Shaw, S. (2021). *What is competence? A shared interpretation of competence to support teaching, learning and assessment*. Cambridge: Cambridge University Press & Assessment.

Voogt, J. & Roblin, N. P. (2012). A Comparative Analysis of International Frameworks for 21st Century Competences: Implications for National Curriculum Policies. *Journal of Curriculum Studies, 44*(3), 299 – 321.

Weinert, F. E. (2001). Concepts of competence: a conceptual clarification. In: D. S. Rychen & L. H. Salgnik (Eds.). *Defining and selecting key competencies* (pp. 45 – 66). Seattle, WA: Hogrefe & Huber.

Acknowledgements and Funding

The article was created as a result of the participation of the author (Ekaterina Tomova) in the SUMMIT project: Sofia University Project under the call "Creating a Network of Research Universities in Bulgaria", activity 3.3. International Cooperation. BG-RRP-2.004-0008 SUMMIT- 3.3.

REFERENCES

Chavdarova-Kostova, S., (2016). Savremennata profesionalno-pedagogicheska podgotovka na uchitelya – mezhdu obshtestvoto, darzhavata i universiteta. *Pedagogika-Pedagogy*, 88(2), 181 – 190.

Chung, R. G. & Lo, C. L. (2007). The development of teamwork competence questionnaire: Using students of business administration department as an example. *International Journal of Technology and Engineering Education*, March Special Issue, 55 – 57.

Haider, Sh. & Kaukab, S. (2022). Historical evolution, definition, and meaning of competence: A review of related literature. Habibia Islamicus (*The International Journal of Arabic and Islamic Research*), *6*(1), 1 – 16.

Karadzhov, V. (2025). How to create the best SWOT analysis. *International Journal of Research and Review*, *12*(1), 66 – 75. DOI: https://doi.org/10.52403/ijrr.20250110.

Krasteva, A. (2022). *Kompetentnostniyat podhod v obrazovanieto*. Pedagogicheski almanah, *30*(1), 26 – 35.

Nikolova, Y. (2020). Inovatsii v uchilishtnoto obrazovanie prez pogleda na studenti i uchiteli. Obrazovanie i tehnologii. *Inovatsii v obuchenieto i poznavatelnoto razvitie*, *11*(1), 71 – 74.

Pellegrino, J. W. & Hilton, M. L. (2012*). Education for Life and Work: Developing Transferable Knowledge and Skills in the 21st Century*. National Research Council of the National Academes. Washington DC: The National Academies Press. 978-0-309-25649-0.

Ryvhen, D. S. & Salganik, L. H. (2003). *Key competencies for a successful life and a well-functioning society.* Boston: Hogrefe & Huber Publishers. ISBN 0-88937-272-1.

Vitello, S., Greatorex, J. & Shaw, S. (2021). *What is competence? A shared interpretation of competence to support teaching, learning and assessment*. Cambridge: Cambridge University Press & Assessment.

Voogt, J. & Roblin, N. P. (2012). A Comparative Analysis of International Frameworks for 21st Century Competences: Implications for National Curriculum Policies. *Journal of Curriculum Studies*, *44*(3), 299 – 321.

Weinert, F. E. (2001). Concepts of competence: a conceptual clarification. In: D. S. Rychen & L. H. Salgnik (Eds.). *Defining and selecting key competencies* (pp. 45 – 66). Seattle, WA: Hogrefe & Huber.

CONTEMPORARY REQUIREMENTS FOR THE TEACHER'S COMPETENCY PROFILE – STUDENT OPINIONS AND RECOMMENDATIONS

Abstract. The article presents the results of a study focused on the views of students – future teachers on the competence profile of the modern teacher. The study poses the following research questions: What are the competences that must be developed in the contemporary teacher? What opportunities exist for improving the professional and pedagogical training in order to develop the competence profile of future teachers? The main tasks of the study are: to outline the views of the respondents on the key competences that a modern teacher should possess; to establish the opinions of students on the quality of professional and pedagogical training in a university environment; to summarize the recommendations of the respondents for improving the development of the competence profile of teachers. The research methods used include semi-structured interviews, qualitative analysis and SWOT analysis. The sample includes 15 students. The results show that among the competences considered to be the most important for the contemporary teacher are language literacy, digital competence, personal and social competence, intercultural competence, as well as key professional and pedagogical competences.

Keywords: teacher competence profile; professional pedagogical training; pedagogical practice; key competencies

✉ **Dr. Ekaterina Tomova, Assist. Prof.**
ORCID cD: 0000-0001-8207-1205
Researcher ID: AAL-1535-2021
Faculty of Pedagogy
University of Sofia
Sofia, Bulgaria
E-mail: eztomova@uni-sofia.bg